

„De linnenbleek"

(Foto Anna Feilner, Oldenburg, naar de schilderij van Prof. Bernard Winter).

„Vlasbraken"

(Foto Anna Feilner, Oldenburg, naar de schilderij van Prof. Bernard Winter).

stemming van een Zondagachtermiddag meteen bijgebracht, want we voelen als 't ware de loome Augustushitte zwaar drukken op de veldragen akkerlanden — wij zien ook die rust in het breede dak van de tusschen het geboomte half schuilgaande hoeve.

Als tweede beeld van zijn vlasserie, waarvan door heel Oldenburg de schoonst denkbare reproducties de huizen sieren, geeft Bernard Winter ons, geheel overeenkomstig de bewerkingsgang, het vlasroten. Wel kan men het vlas roten door de stengels eenvoudig uitgespreid op een stoppelland drie of vier weken te laten liggen, waarbij door de inwerking van den dauw het rottingsproces plaats heeft, dat bestaat uit het oplossen der grondstoffen en het daardoor vrij komen der vlasvezels; maar er is veel meer voor te zeggen, de uitgetrokken vlasstengels aan bosjes te binden en deze in het water te roten te leggen. Zoo'n rootkuil geeft Winter ons in zijn tweede beeld. We zien Varel en Morel den Ammerschen jong de bundels vlas toereiken, die hij met steenen bezwaard in den kuil laat zinken. Daar de roting van het grootste gewicht is voor de verdere bereiding, is het te begrijpen, dat in de 19e eeuw allerlei pogingen zijn aangewend daarin verbetering te brengen, ook al omdat het rottingsproces hygiënisch niet verkieslijk was. Aan den Zwitser Schenk heeft de vlasbereiding zeer veel te danken, daar deze een methode uitvond, waardoor in 10 jaar tijds de vlasuitvoer van België verdrievoudigd werd. — Ik volsta met aan te stippen, dat na verloop van 17 uur de hittesteeg tot ongeveer 90° F., waarop de vlasmassa ongeveer 60 uur gehouden werd. Veel zou er over deze methode of soortgelijke zijn mede te deelen, maar het is hier niet de plaats dieper op dit vraagstuk en dat der stoomdrogerij in te gaan, genoeg zij het, te vernemen, dat veel tijd en kosten bespaard werden en men vlas verkreeg, dat aanmerkelijk betere eigenschappen bezat dan het gewone ruwe boeren vlas.

Dat boeren vlas word na het roten eerst te drogen gelegd en vervolgens ondergaat het de bewerking, die de afbeelding op de voorpagina weergeeft, het repelen, waarbij vlasbundels getrokken worden door een tiental opstaande tanden, welke de „knotten" of zaaddoozen afscheiden. — De schilderij geeft daarvan een goed denkbeeld, geeft ons door den siddeldör (zijdeur) een kijkje naar buiten en gunt ons tevens een blik in den Unterschlag links met de prachtige eikenhouten kast vol tinnen borden en lepelrekjesweelde. De vrouw bindt het gerepelde vlas aan bosjes of riesten en nu is het vlas klaar voor de volgende bewerking, het braken. — Eigenlijk ondergaat het in de braakhut, meestal ergens in een droge sloot gebouwd, nog een tusschenbewerking — het roosten, waardoor het broos wordt, wat het breken zeer vergemakkelijkt. Van het „braken" heeft Bernard Winter Oldenburg een schilderij geschonken, dat ieder boeiend, zelfs den meest verstokten stadsmensch bekoren zal.

Door den groddör, waarvan de dissel alleen uitgenomen wordt bij het binnenhalen der oogstwagens, valt het late achtermiddaglicht op de deel, die ook nog door kleine in lood gevatte venstertjes boven de paardestallen, wat zonlicht ontvangt, zonlicht, dat heel de met zwevend vlasstof gevulde ruimte doorzeeft en alles belicht op toovermoede wijs. — Maar afgezien van de kunstwaarde, welk een merkwaardig cultuurhistorisch beeld is hier vastgelegd! Hoe duidelijk ziet men er de bewerking met de braak, een werktuig met een soort van houten guillotine, die neergeslagen, het vlas breekt, d. w. z., dat al het stengelhout verbrijzeld en weggenomen wordt, zonder dat de bastvezels worden beschadigd. Heele stapels „scheven" (houtigen afval) liggen voor de braken, terwijl de meisjes de bijna schoone vezels tot popjes draaien, zooals men duidelijk op den voorgrond kan zien. Dit „braken" had meestal gezamenlijk plaats evenals 't spinnen op den spinmolen; het ving in den namiddag aan en duurde dikwijls tot middernacht en zoo is op het plateland de oorsprong te zoeken van een woord, dat gretig

door de stedeling overgenomen, wel in zijn beteekenis, doch niet in zijn merkwaardige afleiding begrepen wordt, ik bedoel het „nachtbraken".

Wanneer ook de laatste riest vlas gebrakt is, en in Pommeren het meisje dat deze moest braken braaf met „die Olle" was geplaagd, vond het „slijpen" of zwingelen plaats. Dan doen de soms prachtig beschilderde en besneden zwingelborden dienst, welke meer dan één getrouwe vrouw herinneren aan de zorgeloze tijden van de zoete min, en die in Scandinavië ware kunstproducten zijn, zooals de hierbij gereproduceerde foto's bewijzen. Door deze tusschenbewerking worden de haarachtige deelen, die bij het braken in het vlas zijn achtergebleven verwijderd, het vlas aan zes popjes bij elkaar gebonden en zoo onder den naam van „steenen" aan de markt gebracht. — Ook het afval, „snuit" geheeten, wordt nuttig gebruikt voor het maken van hoekkleden, grove zakken, toortsen en grove soorten papier.

Daarna volgt een merkwaardige handeling. Door de vlasvezels te hekelen, eerst met grove, daarna met fijnere hekels, (tanden, die loodrecht op een blok hout staan), kan men wel vier soorten vlas krijgen, van verschillende fijnheid. Het fijnste wordt voor het beste linnen gebruikt, de tweede soort „flessen", hee of heede dient voor grof linnen, het „spiet" voor grove schorten en zakkenlinnen en de „kötte" ten slotte voor den lompenkoopman.

Maar om van vlas tot linnen te komen hebben er nog twee bewerkingen plaats, het spinnen en het weven.

En wanneer nu mijn lezers willen weten hoe zoo'n ouderwetsch spinnewiel eigenlijk wel in elkaar zit, dan geloof ik niet beter te kunnen doen, dan Aarsen van het Uddelermeer het woord te geven als hij op een vraag door een taalgeleerde antwoordt:

„Wol ji weten, hoe hier en in de naigheid al dat gerei an 'n spinnewiel — ze noem 't maar kort af 't wiel — enoemd wordt, heur dan! 'k Zal oe alles anwiizen en seggen. We begint van beneën. 't Is zimmel de beste manier. Dat sind de vier „pooten" of „beenen" doar 't op steet; dat plankske met die lat is de „treë", dat is 't „springbeen", die 't rad doet dreien; dat dikke stuk hout is „de bank" an sommige wielen hef ze rechts in de bank een vierkant „bakje" met 'n „lidje" er op om er 't kort van wol of hennep in te doen of ze hef er sommige centen in voor de schooiers. Bi oäre wielen is in steë van dat bakje 'n keuper knopje voor de moeligheid; veerder hef i de moer an de bank; dat is de snoar die om 't rad geet. Dat is het rad en die gedreide houtjes er in sind de „speken", en dat lange iizeren ding in 't rad is de „naaf" met „spil", doar 't rad in leupt; die houten dingen doar sind de ärms, doar de ärms opstaan doar de klots tusschen dreit is de „legger", veerder sund er nog het klawiel met de haakjes er an en de „spil", de „klots" en de „achterklots" doar de snoar overloopt en 't tweernhout."

Dat 's alles!" 'k Hebbe 't zoo duudelijk verklaard as 'k met schik moar koste. En de vriendelijke Veluenaar eindigt met een: „As je 't niet goed vatte menheer of ji wil nog es wat oars weten, je motte moar schriiven." Woorden waarbij ik me geheel aansluit."

Nu is alles voor het weven gereed en Winter gunt ons door een openstaand deurtje even een kijkje in zulk een hel verlicht weefkamertje, waar de wever in het oer-oude massieven eikenstel het spoeltje lustig liet „drillen," terwijl het gestadig geklopper van den inslag reeds van verre het bedrijf deed hooren.

Met „handweven" rijk worden was echter een onmogelijkheid als men weet dat een ervaren wever per jaar gemiddeld 50 gestreepte en geruite vrouwenrokken, 80 schorten of boezelaars, 30 voerlakensche rokken, ongeveer 200 oude el vijfshaft, 150 à 200 el want, 4 à 500 el fijn en 2 à 300 el grof linnen, totaal 17 à 1800 oude el kon afweven en dat de verdiensten dan bedroegen f 200 à f 225.

Wanneer de wever de rol of de webbe weer had thuis gebracht, als hij het gebruikelijke onthaal had ontvangen van koffie, Drentsche stoete, beschuit en eierkoek, dan moest het grijze linnen nog gebleekt worden. Ook deze bewerking heeft Bernard Winter geïnspireerd tot een schilderij, waar op 't malsche bleekveld, als lakens het linnen uitgespreid ligt, door lussen langs den rand bevestigd aan houten pennen, die in den grond waren gestoken opdat de wind het niet zou weg jagen. Om den derden dag moest er „geleugd" worden, d. w. z. dat het linnen met de „linnen gieter" overgoten werd met een loog van houtasch. Ook de loogton had toen een functie die drie à vier weken belangrijk te noemen was, totdat eindelijk door de zonnekraft het linnen de gewenschte blankheid verkregen had en tegen Mei bij ons naar de linnenmarkten van Zutphen, Deventer of andere plaatsen gezonden werd.

Maar de vlasbouw is bijna overal verdwenen, de weefstoelen zijn gesloopt, de oude volmolens zijn niet meer en repel, braak, zwingelstok, tweernpoer, spinnewiel en haspel zijn tot brandhout geworden of verhuisden naar de spinoverragde hoeken van stille, weinig betreden zolders... of kwamen als „curiositeiten" in handen van oudheidminnaars en voor „antiek" voelende stedelingen.

Doch in Scandinavië hadden mannen met breed inzicht en groote doortastendheid veel verzameld wat direct en indirect verband hield met het boerenleven van het hooie Noorden.

En toen ik 's middags in het wondere sprookjesoord Skansen een oud vertrek betrad en daar een niet meer jong meisje uit Estland aan het spinnewiel vond, kon ik niet anders dan denken aan de oude volkswijs:

Tiden flugger äret gär
Aldrig fär jag man iär
Spinn, Spinn! Spinn dotter min!
Morgen kommer Friar'ndin!
Dotern spann ach tarar rann,
Aldrig kom den Friar'n fram.

dat innige liedeken, zoo menigmaal voor mij gezongen door een lieve stem onder de zachte pianobegeleiding van Hugo Jungst, door Graeser vertaald in

Zeiten flieh'n auch dieses Jahr
Führt mich keiner zum Altar.
Spinn, Spinn, Spinn Tochter mein!
Morgen kommt der Freier dein!
Mägdlein, spann die Träne dann,
Nie doch kam der Freierrmann! —

O, wanneer eenmaal de lamp die oude heugenis weer ontstoken is, dan komen in steeds kleurrijker beelden al die oude gebruiken voor mijn geest, dan zie ik ze weer zitten de jongens en meiden op een lange rij aan weerskanten van de deel, dan hoor ik de bezemjager vragen: „Zit je daar goed?" en zelfs het gekus en gemiespel der vrijende paartjes dringt tot me door, 't gegiechel en gelach als er „gebuut" wordt, of het gejoel bij het commando „onderste boven", waarbij de manskerels op de knieën der boerenmeiden moesten plaats nemen.

Ik hoor hoe joelend en zingend het jonge volk in den maanverlichten vriesnacht huiswaarts trekt en als ik dan al die herinneringen aan wat ééns was weer ophaal in den kring der echte Twentsche boeren, ik herdenk de poësie van de nu vergeten „spinneweken" ... dan zou het mij niets verwonderen, als de boer met een krachtigen vuistslag op de blank geschuurde tafel uitriep: „Gansche weerga, meneer, zoo heb ik de vrouw ook gekregen".

Skegnes. East Coast Engeland 10 Febr. 1914.